

East African Journal of Swahili Studies

eajss.eanso.org

Volume 6, Issue 1, 2023

Print ISSN: 2707-3467 | Online ISSN: 2707-3475

Title DOI: <https://doi.org/10.37284/2707-3475>

EAST AFRICAN
NATURE &
SCIENCE
ORGANIZATION

Original Article

Mabadiliko katika Maudhui, Mtindo na Muundo Katika Fasihi

Simon Kiarie Mwangi^{1*} na Naomi Ndumba Kimonye¹

¹ Chuo Kikuu cha Kenyatta, S. L. P. 43844-00100. Nairobi, Kenya

* Barua pepe ya mawasiliano: simonkiarie33@gmail.com

DOI ya Nakala: <https://doi.org/10.37284/jammk.6.1.1531>

Tarehe ya Uchapishaji: **IKISIRI**

22 Oktoba 2023

Istilahi Muhimu:

*Jamii,
Uvumbuzi,
Msambao,
Fasihi,
Muundo,
Mtindo,
Maudhui.*

Fasihi na jamii ni vitu viwili ambavyo haviwezi kutenganishwa. Kwamba fasihi humulika yaliyo katika jamii na kwa upande mwingine jamii hutumia fasihi kuendeleza amali zao. Hivyo basi fasihi huwa kama kioo cha jamii kwa kuangazia tamaduni za jamii husika. Tamaduni za jamii husika hubadilika zinapoathiriwa kidaikronia. Kwa msingi huu fasihi hubadilika kulingana na mabadiliko yatokeao katika jamii hiyo. Makala haya yanadhamiria kuchunguza mabadiliko hayo ya kimaudhui, kimutindo na kimuundo katika fasihi ya kisasa kwa kuilinganishwa na fasihi ya kale. Mabadiliko ni hali ambayo jamii fulani huchukua mambo mapya yanayotokea na kuyakubali kama sehemu ya utamamdi wayo. Kuna mabadiliko anuwai ambayo yameshuhudiwa katika uandishi wa kazi za fasihi za Kiswahili katika maudhui, wahusika, muundo na mtindo. Kazi za fasihi zitakazochunguzwa ni fasihi andishi hasa mashairi, riwaya, hadithi fupi na tamthilia. Lengo kuu la makala haya ni kutathimini mabadiliko hayo kwa kuchunguza asili yake na athari zake katika fasihi ya kisasa. Fasihi huwakilisha yanayotokea katika jamii na waandishi hutumia ubunifu wao kuyaangazia. Maudhui, wahusika, ploti na mtindo katika fasihi andishi hutokana na mambo yaliyo katika jamii. Kimsingi, utafiti huu uliongozwa na Nadharia ya Msambao wa Uvumbuzi. Nadharia hii inatambua hatua tatu kuu zinazohusishwa na usambazaji wa maudhui. Hatua hizi ni uvumbuzi, usambazaji na ukubalifu. Hatua hizi tatu za nadharia hii zilitumiwa kuendeleza utafiti huu. Data ya utafiti huu ilitoka maktabani na ilituliwa kwa njia ya kimakusudi kutoka vitabu teule vya Kiswahili. Data ilikusanywa kwa kusoma vitabu, majarida na kusakura mtandaoni kupata data inayohusiana na kazi hii. Matokeo ya utafiti huu yaliwasilishwa kimaiezo kwa kulinganisha kazi za fasihi za kale na kisasa. Matokeo ya utafiti huu yalionyesha kuwa kuna mabadiliko yanayoshuhudiwa katika fasihi ya sasa hasa katika maudhui, mtindo na wahusika. Kwa mfano, imebainika kuwa mashairi ya kisasa yanalenga zaidi kupitisha ujumbe kuliko kubanwa na muundo wa mashairi arudhi. Matokeo ya utafiti huu yatakuwa ya manufaa kwa waandishi wa kazi za fasihi, wanafunzi katika viwango tofauti vya elimu na wasomi katika nyanja tofauti kama anthropojia.

APA CITATION

Mwangi, S. K. & Kimonye, N. N. (2023). Mabadiliko katika Maudhui, Mtindo na Muundo Katika Fasihi. *East African Journal of Swahili Studies*, 6(1), 403-411. <https://doi.org/10.37284/jammk.6.1.1531>.

CHICAGO CITATION

Mwangi, Simon Kiarie and Naomi Ndumba Kimonye. 2023. "Mabadiliko katika Maudhui, Mtindo na Muundo Katika Fasihi". *East African Journal of Swahili Studies* 6 (1), 403-411. <https://doi.org/10.37284/jammk.6.1.1531>.

HARVARD CITATION

Mwangi, S. K. & Kimonye, N. N. (2023) "Mabadiliko katika Maudhui, Mtindo na Muundo Katika Fasihi", *East African Journal of Swahili Studies*, 6(1), pp. 403-411. doi: 10.37284/jammk.6.1.1531.

IEEE CITATION

S. K. Mwangi & N. N. Kimonye "Mabadiliko katika Maudhui, Mtindo na Muundo Katika Fasihi", *EJSS*, vol. 6, no. 1, pp. 403-411, Oct. 2023.

MLA CITATION

Mwangi, Simon Kiarie & Naomi Ndumba Kimonye. "Mabadiliko katika Maudhui, Mtindo na Muundo Katika Fasihi". *East African Journal of Swahili Studies*, Vol. 6, no. 1, Oct. 2023, pp. 403-411, doi:10.37284/jammk.6.1.1531.

UTANGULIZI

Fasihi ya jamii yoyote huakisi mambo yatokeayo katika jimii hiyo. Hivi ni kusema kwamba, mambo yapatikanayo katika fasihi hutokana na matokeo ya tabia za wanajamii husika. Hivyo, jamii inapobadilika fasihi yao pia hubadilika. MATHALANI, MAUDHUI, MTINDO NA MUUNDO WA KAZI YA FASIHI HUBADILIKA KADRI JAMII IBADILIKAVYO. KAZI HII INAANGAZIA JINSI KAZI ZA FASIHI ANDISHI ZILIVYOYAGEUZA MAUDHUI, MAUMBO NA MITINDO YAKE KATIKA UANDISHI KIWA KATIKA KUONGOZWA NA NADHARIA YA MSAMBAAU WA UVUMBUI ILIYOASISIWA NA EVERRET M. (1962). KAZI HII ITAANGAZIA KAZI ZA KISASA AMBAZO ZIMEANDIKWA BAADA YA MWAKA WA 2010 HADI SASA NA ZILE KAZI ZILIZOKUWA ZIMEANDIKWA HAPU AWALI.

Mabadiliko ni mageuzi, yaani mageuzi fulani yanayotokea katika jambo fulani tofauti na ilivyokuwa awali. Kwa muda mrefu sasa, fasihi ya Kiswahili imekua pakubwa na kupiga hatua si haba (Bukonya na Nandwa, 1983). Mabadiliko kadha yameshuhudiwa katika vipengele muhimu kama vile maudhui, muundo, na mtindo. Kila utanzu wa fasihi andishi umepitia mabadiliko haya. Ukweli ni kuwa mabadiliko makubwa yamejikita zaidi katika vipengele vya muundo na mtindo kuliko maudhui.

Kwa mujibu wa Kimonye (2022), mtindo ni ule upekee wa uundaji wa kazi ya fasihi unaomtofautisha msanii na mwingine. Katika fasihi andishi mtindo ndio ambao unaipa kazi ya fasihi sura ya kipekee. Kwa upande wake Wamitila (2003), mtindo ni jumla ya mbinu au sifa ambazo mwandishi hutumia kuwasilisha maudhui. Kama tutakavyoona kwenye makala haya, mtindo umepitia mabadiliko katika kazi za hivi karibuni.

Maudhui ni jumla ya yale yanayozungumziwa au yaliyoandikwa katika kazi yoyote ile ya fasihi (Kimonye, 2022). Ni wazi kuwa kuna maudhui mapya yanayopatikana katika kazi za fasihi andishi ya kisasa ambayo pengine hayapatikani katika kazi za fasihi kongwe. Kazi za sasa zimeanza kuingiza maudhui kama vile ushoga ambayo yalikuwa nadra katika fasihi za kale. Kwa mfano, katika tamthilia ya *Bemba ya Maisha* tunampata mhusika Asna anayedai kuwa yeye ni *tomboy* na *matomboy* hawawezi kulazimishiwa ndoa (Kimonye, 2022). Haya ni mabadiliko kwani katika baadhi ya kazi za fasihi ya Kiswahili tangu jadi, mwanamke amechorwa kama mke ambaye akisha kubaleghe anapaswa kuolewa na mwanamme ila hapa tunapatana na mwanamke ambaye ameziiga tabia za kivulana. Baadhi ya maudhui yapatikanayo katika kazi za jadi ndiyo yayo hayo yaliyotawala kazi za kisasa kama vile, mapenzi, ndoa, uongozi, ukabila, utabaka, mapuuza, magonjwa, ulevi, biashara na

kadhalika. Kwa mfano, riwaya ya Kusadikika iliyoandikwa na Shaaban Robert mwaka wa 1951, inashughulikia maudhui kama vile haki, uongozi na dhuluma miongoni mwa maudhui mengine. Maudhui haya yanapatikana kwenye riwaya za hivi karibuni kama vile riwaya ya Mzigo iliyoandikwa na Kimonye, N. mwaka wa 2021 na riwaya ya Nguu za Jadi iliyoandikwa na Clara Momanyi mwaka wa 2021. Licha ya hayo, tamthilia ya Kinjeketile iliyoandikwa na Ebrahim Hussein mwaka wa 1970, inashughulikia baadhi ya maudhui kama vile, uongozi, dini, ukoloni, uhafidhina na mabadiliko. Baadhi ya maudhui haya yanapatikana kwenye tamthilia za kisasa kama vile Mstahiki Meya (2009), Kigogo (2016) na Bembea ya Maisha (2020). Hata hivyo, kuna maudhui mengine yanayopatikana katika fasihi za kisasa ambayo hayakuangaziwa kwa kina katika kazi za fasihi za kale kama maudhui ya utandawazi, teknolojia, ndoa za jinsia moja miongoni mwa maudhui mengine.

Tatizo Linalochunguzwa

Jamii inabadilika na wakati. Mabadiliko haya katika jamii yameathiri kazi nyingi za fasihi. Kwa mfano, watunzi wa mashairi wa kisasa ni tofauti na wale wa kale hasa katika miundo ya mashairi. Aidha, tabia na hali za binadamu zinabadilika kiwakati na inabidi pia kazi za fasihi kubadilika na wakati pia. Utafiti huu ulilenga kuangazia mabadiliko haya katika kazi za fasihi teule.

MSINGI WA NADHARIA

Utafiti katika makala haya umeendelezwa kwa kutumia Nadharia ya Msambao wa Uvumbuzi. Nadharia ya Msambao wa Uvumbuzi iliasisiwa na Everret (1962), kisha kuendelezwa na watafiti wengine kama Davies (1976) na Rogers (1995). Nadharia hii huonyesha namna ambavyo mambo mapya katika jamii husambaa wanajamii wanapoingiliana (Anderson 2001). Aidha, Rogers (1995), anasema kuwa nadharia hii huonyesha namna ambavyo uvumbuzi husambaa katika jamii kiwakati kutokana na miingiliano ya wanajamii

tofauti. Simiyu (2011) anasema kuwa jamii ni kikundi cha watu wanaotumia lugha moja, wana utamaduni mmoja na wanapatikana katika eneo moja la mastakimu. Kila jamii ina desturi zake lakini wanajamii wanapoingiliana desturi za jamii moja huingia katika jamii nyingine na kukubalika na kuwa sehemu ya desturi za jamii hiyo. Kwa mujibu wa Rogers (1995), utamaduni wa jamii ya chini ndio huathiriwa na utamaduni wa jamii ya juu. Nadharia ya Msambao wa Uvumbuzi hulinganisha mambo katika jamii kiwakati. Mathalani, maudhui ya kale na ya kisasa katika kazi za fasihi. Kwa mujibu wa Thomson (1946), maudhui ya fasihi za kale yalitokana na wageni waliokuja kutoka Bara Ulaya, Ujerumani na Uarabuni kwa minajili ya biashara, ukoloni na kueneza dini. Kazi za kifasihi za wakati huo basi zilisheheni maudhui kama ukoloni, unyanyasaji, utamaduni wa Kiafrika na maudhui mengine yaliyofungamana na kipindi hicho. Mihimili ya Nadharia ya Uvumbuzi iliyotumiwa kuendeleza utafiti huu ni: uvumbuzi, njia za usambaaji na ukubalifu.

Uvumbuzi

Hii ni hatua ya kwanza kwa mujibu wa Nadharia ya Msambao wa Uvumbuzi. Kwa mujibu wa Rogers (1995), uvumbuzi ni jambo jipya ambalo hufikia jamii katika nyanja tofauti za jamii husika. Kuna mambo mapya ambayo yameingia katika jamii za kisasa ambayo hayakuwa hapo awali. Mathalani, kuna mitindo mipya ya uandishi wa kazi za fasihi na mambo mengine yanayofanyika katika jamii ambayo hayakuwepo hapo awali. Waandishi wa kazi za fasihi za kisasa ni tofauti na waandishi wa fasihi za kale. Maudhui mapya katika kazi za fasihi yameibuka ili kumulika yanayotokea katika jamii. Uvumbuzi huhusika na maudhui mapya katika jamii yanayotokana na mabadiliko ya desturi za jamii husika (Rogers, 1995). Kwa mfano, kazi za fasihi za kisasa zinashughulikia maudhui kama elimu, ushoga, mabadiliko ya tabia nchi, nafasi ya mwanamke katika jamii, uhuni, ufasidi miongoni mwa maudhui mengine.

Njia za Usambazaji

Hatua ya pili ni njia za usambazaji. Kulingana na Rogers (1995), msambao ni utaratibu uonyeshao namna maudhui na mitindo iliyovumbuliwa au kubuniwa inavyoenea katika jamii katika kipindi fulani cha wakati. Kwa mujibu wa Rogers, msambao huchukua muda kukamilika na husambaa hatua kwa hatua. Usambazaji huu huhitaji njia mahususi za kuutoa katika jamii moja hadi katika jamii nyingine. Njia za usambazaji ni mikondo ya mawasiliano ambayo hutumiwa kusambaza maudhui kama vitabu. Wandishi wengi wa kazi za kifasihi kama mashairi, riwaya, hadithi fupi na tamthilia wameandika maudhui haya ibuka katika vitabu na mitandaoni ili kuyasambaza kwa wasomaji.

Ukubalifu

Hatua ya mwisho ni ukubalifu. Ukubalifu huhusu uamuzi wa jamii kukubali mambo mapya katika jamii yao ambayo huathiri tamaduni na desturi zao. Mambo haya mapya hutoka kwa jamii nyingine. Mathalani, kuna baadhi ya mataifa ambayo yanaruhusu ndoa za jinsia moja. Mataifa mengine yamekubali kubadilisha tamaduni zao zisizoruhusu ndoa za aina hizi na kuchukua tamaduni za mataifa mengine yanayoruhusu. Kulingana na Rogers (1995), ukubalifu hutokea jamii ikubalipo hali mpya na kuifanya sehemu ya utamaduni wao. Anaendelea kusema kuwa, jamii inayochukuliwa kuwa ya chini ndiyo huathirika pakuwa kwa kuiga mambo ya jamii iliyo juu.

Utafiti huu ulitumia mhimili wa uvumbuzi kutathmini yale maudhui na mitindo mipya katika kazi za fasihi. Aidha mikondo ya mawasiliano hasa katika vitabu teule vilivyotajwa hapo juu iliangaziwa pia. Hatimaye, mhimili wa ukubalifu ulitumiwa kuangazia namna ambavyo waandishi wa kazi za fasihi wamekubali mabadiliko haya mapya na kuyaingiza katika kazi zao za fasihi ima kama maudhui au mtindo.

Mbinu za Utafiti

Utafiti huu ulifanyiwa maktabani. Vitabu teule vya fasihi andishi viliteuliwa kimakusudi ili kupata data iliyohitajika. Watafiti walitumia mbinu ya kusoma na kunukuu na kisha data iliwasilishwa kwa njia ya maelezo. Vifuatavyo ni baadhi ya vitabu vilivyoteuliwa katika utafiti huu;

Damu Nyeusi na Hadithi Nyingine na Walibora, K. & Mohamed, A. (2007).

Utengano na Mohamed, A. (1980).

Mzigo na Kimonye, N. (2021).

Bembea ya Maisha na Arege, T. (2020).

Nguu za Jadi. Nairobi na Mumanyi, C. (2021).

Mapambazuko ya Machweo na Hadithi Nyingine. Wahariri Lutomia, D. & Muthama, P. (2019).

Choi la Heri na Matei, A. (2017).

Kinjeketile na Hussein, E. N. (1970).

Kigogo na Kea, P. (2016).

Mashetani na Hussein, E. (1971).

MABADILIKO KATIKA MUUNDO NA MTINDO WA KAZI TEULE ZA FASIHI ANDISHI

Kulingana na Wamitila (2010), kwenye kitabu chake cha *Kichocheo cha Fasihi: Simulizi na Andishi*, muundo ni mpangilio wa kazi ya fasihi. Hivi ni kusema kuwa, muundo ni jinsi kazi ya fasihi inavyoonekana. Hii ndiyo sura ya kazi yoyote ile ya fasihi. Kwa jumla muundo ni ule mpangilio na mtiririko wa visa kama alivyopanga mwandishi, jinsi alivyounganisha tukio moja na jingine au kitendo kimoja na kingine au hata pia sura moja na nyingine. Kwa mfano, muundo wa riwaya ni mtiririko wa matukio kwa lugha ya nathari. Matukio haya yamejigawa kwenye sura mbalimbali. Muundo wa tamthilia ni mazungumzo ambayo yamejigawa

kwenye sehemu na maonyesho mbalimbali. Ushairi nao unachukua muundo wa mishororo iliyogawa katika beti. Hadithi fupi inatumia lugha ya mtiririko wa moja kwa moja.

Kwa mujibu wa Kimonye (2022), mtindo ni ule upekee unaozingatiwa katika uundaji wa kazi ya fasihi. Mtindo humtofautisha mwandishi mmoja na mwingine. Hii ni lugha ya mwandishi, ni mbinu ambazo zinatumiwa na mwandishi mmoja katika kazi yake ya fasihi. Kuna ule mtindo wa lugha unaojumuisha matumizi ya lugha na tamathali za lugha. Aidha, kuna mtindo wa uandishi unaojumuisha mbinu za uandishi pamoja na mbinu za sanaa.

Kulinganisha Tamthilia ya *Mashetani* na *Bemba ya Maisha*

Kwa mujibu wa nadharia ya Msambao wa Uvumbuzi ya Everret (1962), utamaduni wa uandishi umebadilika na kukubalika katika jamii ya waandishi. Mabadiliko haya yamekubalika na kutumiwa katika kazi za kifasihi. Kuna tofauti kubwa za kimtindo na kimuundo baina ya kazi za fasihi za kale na za kisasa kama inavyojadiliwa hapa chini.

Kwanza, kwenye ukurasa wa waliyomo yaani wahusika wa mchezo, tamthilia ya *Mashetani* iliyoandikwa na Hussein (1971) imeyaorodhesha tu majina ya wahusika bila maelezo mengi ila katika *Bemba ya Maisha Arege* (2020), mwandishi ameyaorodhesha majina ya wahusika na kutolea maelezo muhimu kama vile jinsia na umri wa kila mhusika. Tamthilia hizi ziliandikwa katika nyakati tofauti. Tamthilia ya *Mashetani* iliandikwa mnamo 1971 ilhali ile ya *Bemba ya Maisha* iliandikwa mwaka wa 2020.

Katika tamthilia ya *Bemba ya Maisha*, kila mhusika amepewa nafasi ndogo ya kuzungumza. Tunawaona wahusika wakizungumza na kujadiliana kwa maneno ya kawaida ambapo sentensi ni za wastani. Tofauti inapatikana kwenye *Mashetani* pale ambapo wahusika wanakuwa na

mazungumzo marefu na mhusika mmoja anapewa nafasi kubwa ya kuzungumza kwa mfano, mhusika *Binadamu* amepewa nafasi kubwa sana, maongezi yake ni kutoka ukurasa wa nane hadi ukurasa wa kumi na mbili. Anazungumza peke yake bila mhusika mwingine kumkatiza.

Katika tamthilia ya *Mashetani*, kuna muundo changamano pale ambapo kuna mchezo ndani ya mchezo. Mchezo mkuu ni kati ya wahusika wawili ambao ni Juma na Kitaru lakini ndani yake kuna mchezo kati ya Binadamu na Shetani lakini katika *Bemba ya Maisha* muundo ni sahili. Mchezo ni mmoja tu na tukio moja linafuatwa na tukio jingine. Mchezo wenyewe unahusu safari ya Sara ya kutoka kijiji kwenda mjini kwa ajili ya matibabu na kisha baada ya kutibiwa anarejea mjini.

Lugha ya kishairi imetumika sana katika tamthilia ya *Mashetani*, kama katika ukurasa wa tisa na kumi, maneno ya Binadamu yamepangwa kibeti. Kuna tabdila kama vile *hishima* uk. 3, *michozi* uk. 9, inkisari pia imetumika *fanya* uk. 3, *anakwita* uk. 14, *nakukanyaga* uk. 17, *sendi* uk. 20. Lugha ya kilahaja pia imetumika kwa mfano, *utaufyonda* uk. 15 na kadhalika. Takriri imetumika sana katika tamthilia ya *Mashetani* pale ambapo tunaona kuwa katika sehemu mbalimbali neno moja linarudiwa mara kadha kwa mfano katika ukurasa wa kwanza neno *hodi* limerudiwa sana. Hii ni tofauti sana na tamthilia ya *Bemba ya Maisha* pale ambapo mwandishi amezingatia kanuni za Kiswahili sanifu, hakuna matumizi ya lugha ya kishairi wala idhini aliyo nayo mtunzi wa mashairi kama vile lahaja, mazda, tabdila, lugha ya kale wala ikisari. Tunaona kuwa katika *Bemba ya Maisha* Kiswahili sanifu na rasmi ndicho kilichotumika bila kuboronga.

Mabadiliko mengine ni katika muundo wa sentensi. Katika tamthilia ya *Mashetani*, muundo wa sentensi ndefu sana na fupi sana umetumika kwa kiasi kikubwa. Baadhi ya wahusika wanatumia sentensi za neno moja au hata maneno mawili. Kwa mfano (uk. 24)

KITARU: Hapana kitu.

BABA: Unaumwa?

KITARU: Hata.

BABA: Mambo gani

KITARU: Mambo mengi

BABA: Kama

Muundo huu wa sentensi haupatikani katika tamthilia ya *Bemba ya Maisha*. Kwenye Bemba ya maisha, sentensi ni zile za wastani zinazodhihirisha mazungumzo ya kawaida ya binadamu hasa katika sajili ya nyumbani.

Kulinganisha Riwaya ya Utengano na Choji la Heri

Riwaya ya *Utengano* iliyoandikwa na Mohamed (1980) ndiyo ya awali nayo ile ya *Chozi la Heri* iliyoandikwa na Matei (2017) ndiyo ya hivi karibuni. Riwaya hizi mbili ambazo zimeachana na aghalabu miongo miwili, zimetumia lugha ya nathari pale ambapo hadithi inasimuliwa kwa lugha ya moja kwa moja. Riwaya inaweza ikasimuliwa kwa nafsi ya kwanza au nafsi ya tatu. Hata hivyo kuna mabadiliko ambayo ni wazi katika riwaya ya *Chozi la Heri*. Kinyume na Riwaya ya awali ya *Utengano*, usimulizi katika *Chozi la Heri* unachukua njia mpya, sura ya kwanza inasimuliwa katika nafsi ya tatu pale ambapo mwandishi ndiye anayesimulia kisa. Sura ya pili inasimuliwa katika nafsi ya kwanza pale ambapo mhusika mmoja ambaye ni Kaizari ndiye anayesimulia kisa kutoka mwanzo wa sura hadi sura inapotamatika. Sura ya tatu nayo inachukua muundo wa kitamthilia pale ambapo mazungumzo kati ya Tila na Ridhaa yametawala sura hii na yamepangwa kitamthilia. Miundo mingine ambayo imetumika katika riwaya ya *Chozi la Heri* na imepewa nafasi kubwa ni kama vile barua rasmi na barua ya kirafiki, hotuba ya Apondi na wimbo wa Shamsi. Baadhi ya mbinu hizi hata kama zimetumiwa pia katika riwaya ya *Utengano*, hazijapewa nafasi kubwa. Kwa mfano

katika Riwaya ya *Utengano* ukurasa wa 117, muhusika kwa jina Maimuna anakuwa akiimba ila wimbo wake umepewa beti mbili tu zenye mishororo minne kinyume na ule wimbo wa Shamsi unaochukua kurasa kadhaa. Wimbo unapatikana katika sura ya kumi kutoka uk. 129 hadi uk. 137. Katika riwaya ya *Utengano*, muhusika Makusudi anapokea barua kutoka kwa Tamima, barua yenyewe ni fupi sana na imechukua tu robo ya ukurasa kinyume na riwaya ya *Chozi la Heri* pale ambapo mhusika Lunga anapokea barua inayochukua ukurasa mzima uk. 72.

Riwaya hizi mbili zimepangwa kwenye sura kadhaa ila mwanzo wa sura za riwaya ya *Utengano* una upekee. Katika riwaya hii, kila sura inaanza na neno au maneno fulani. Neno kuu linalotumika mwanzoni mwa kila sura linaandikwa kwa herufi kubwa. Kwa mfano sura ya kwanza inaanza kwa neno KUNA sura ya pili inaanza kwa neno JANA, sura ya tatu inaanza kwa neno FARASHUU na kadhalika. Neno linalotangulia kila sura ndilo linalotawala sura nzima. Kwa mfano, sura ya kwanza inaeleza uwepo wa mambo anayoyachukia Kazija, sura ya pili inaelezea mambo ya awali, mbinu rejeshi imetawala nayo sura ya tatu imejikita hasa katika mkuza mhusika Farashuu.

Tofauti nyingine inayopatikana katika mtindo wa riwaya hizi mbili, ni matumizi ya lugha ya waandishi hawa wawili. Mohamed katika riwaya yake ya *Utengano* ametumia lugha ya kilahaja na pia lafudhi kinyume na Assumpta ambaye katika riwaya yake ya *Chozi la Heri* amejikita kwenye Kiswahili sanifu. Baadhi ya maneno ya kilahaja katika riwaya ya *Utengano* ni, *alifazaika* (uk.25), *vironja* (uk. 31), *matungu* (uk. 39) na pia *shangiria* (uk.80). Baadhi ya lafudhi zilizotumika katika riwaya ya *Utengano* ni kama vile ukurasa wa sitini na tisa kuna lafudhi ya kihindi na pia katika ukurasa wa mia na hamsini kuna lafudhi nyingine kwa mfano, *Besa?...leta besa, safanya mshezo, tashkuwa fitu burre? Nataka nashkua fitu yote huyu burre?*

Baadhi ya maneno katika riwaya ya *Utengano* yamefupishwa kinyume na *Chози la Heri* ambapo maneno yameendelezwa kikamilifu. Baadhi ya maneno yaliyofupishwa katika riwaya ya utengano ni, *nd'o* (uk. 7), *nikenda* (uk. 22), 'vyo' (uk. 20) na kadhalika. Mbinu hii ya kufupisha maneno haijatumika katika riwaya ya *Chози la Heri*.

Riwaya ya *Utengano* inatamatiwa kwa uwepo wa sherehe. Kuna kurasa ishirini na moja ambazo zimetolea ufafanuzi wa baadhi ya misamiati, misemo na nahau zilizotumika riwayani. Riwaya ya *Chози la Heri* inatamatiwa hadithi tu. Ukurasa wa mwisho ndipo pana mwisho wa hadithi. Hakuna kurasa za sherehe zilizofafanua misamiati na nahau zilizotumiwa na mwandishi.

Kulinganisha Diwani Ya Hadithi Fupi Damu Nyeusi (2007) na Mapambazuko ya Machweo (2019)

Diwani hizi mbili zina mkusanyiko wa hadithi takriban kumi na tatu kwa kila moja. Kwa kawaida, hadithi fupi huandikwa kwa lugha ya mfululizo wa moja kwa moja. Kama inavyoonekana, hadithi hizi zimetumia lugha ya nadhari. Lakini ni wazi kuwa tofauti za kimuundo na kintindo zimeonekana katika diwani za hadithi hizi mbili.

Diwani ya Damu Nyeusi ya Walibora na Mohamed (2007) imetumia picha katika kila hadithi. Picha zile ni kama muhtasari wa hadithi. Kabla ya kusoma, msomaji ana uwezo wa kuitazama picha ile na kuchora taswira ya atakayotarajia ndani ya kila hadithi. Mtindo huu wa kutumia picha haupo katika diwani ya *Mapambazuko ya Machweo*. Msomaji anaisoma hadithi na kisha kuyatumia maelezo ya mwandishi kuzichora taswira mbalimbali kama vile taswira oni, taswira hisi, taswira sikuvu na kadhalika.

Baadhi ya hadithi katika diwani ya *Mapambazuko ya Machweo* ya Lutomia na Muthama (2019) zimechukua mtindo wa kipekee na ambao haujashuhudiwa katika diwani za hapo awali. Mwanzo, kuna mtindo wa barua. Hadithi ya *Kila*

Mchezea Wembe iliyoandikwa naye Pauline Kea imesimuliwa kwa njia ya barua ya kirafiki kutoka mwanzo hadi mwisho. Ni barua inayoandikwa na Tembo akimwandikia mkewe ambaye ni Emmi. Hadithi imeanza na anwani yake Tembo na anatamatiwa kwa kusema *Ahsante. Nakupenda. Tembo*. Muundo huu haupo katika diwani ya *Damu Nyeusi* kwani hadithi zote zimetumia maelezo ya moja kwa moja.

Katika hadithi ya *Toba ya Kalia* iliyoandikwa na Douglas Ogutu, mwandishi amekisimulia kisa chake kupitia kipindi cha televisheni. Huu ni muundo wa kipekee ulioathirika na maendeleo ya sayansi na teknolojia. Ni kisa kinachotendeka kupitia kipindi cha televisheni kinachojulikana kwa jina, *Nyumbani ni Nyumbani* na ambacho nahodha wake ni Bi. Gatoni. Kipindi kile kinapeperushwa moja kwa moja kwenye runinga inayoitwa *Kikwetu*. Wanaohojiwa wamo ukumbini ila mhusika mmoja anajiunga nao kwa kutumia *Skype*. Mtindo huu wa uandishi haujatumika katika hadithi fupi za hapo awali hasa kwenye Diwani ya *Damu Nyeusi*.

Mabadiliko katika Ushairi Andishi

Ni wazi kuwa kuna tofauti kati ya mashairi ya kale na yale ya kisasa. Kutokana na kubadilika kwa lugha ya Kiswahili, lugha ya kishairi pia imebadilika. Mashairi ya jadi yamesheheni misamiati ya lahaja mbalimbali. Kando na lahaja mbalimbali, misamiati ya kale imetumika kwa kiasi kikubwa. Hii ni misamiati ambayo kwa sasa imepotea na haitumiki tena. Kwa mfano, ifuatayo ni sehemu ya ushairi wa *Muyaka*.

Kumbifu lambile witi, kimbelembele waume...

Yu utukini mngwame, auza kapu kwa nyaa...

Katika mfano huu, baadhi ya misamiati iliyotumika haitumiki kwa sasa. Maneno haya ni kama, *kumbifu, lambile, witi, utukini, mngwame* na *nyaa*. Hivyo basi kuna mabadiliko makubwa katika lugha ya kishairi kwa vile misamiati ya kikale inatumika kwa nadra na badala yake maneno ya Kiswahili sanifu

yanatumika katika mashairi ya kisasa. Mtunzi wa ushairi amepewa uhuru wa kuboronga lugha, kutumia lahaja, kutumia lugha ya kale na pia utohozi. Idhini ya mashairi inayotumika zaidi ni utohozi ikilinganishwa na huo uhuru mwingine. Utohozi mwingi unapatikana katika mashairi ya kisasa. Baadhi ya misamiati inayotoholewa ni ile inayohusiana na masuala ya usafiri, dini, siasa, sheria, elimu na sayansi.

Miundo ya kishairi pia imebadilika. Katika mashairi ya awali, mashairi ya tenzi yalitungwa kwa wingi ila kwa sasa mashairi yanayotungwa sana ni yale ya tarbia, tathlitha na mathnawi. Katika mashindano ya tamasha za muziki, mashairi yanayotumika ni yale ya tarbia na mathnawi. Wanafunzi wanaoyapenda mashairi wanajipata kuwa wamezoea mashairi ya tarbia. Ikumbukwe kuwa mabadiliko makubwa katika uandishi wa mashairi ya Kiswahili ulianza wakati mashairi huru yalipoanza kutungwa na kushika kasi. Mashairi haya yalizipinga na kuzikiuka sheria za kiarudhi na kwa sasa, baadhi ya watunzi wa mashairi huru hawazingatii kanuni za hapo awali.

HITIMISHO

Maelezo haya yameweka wazi kuwa mabadiliko mengi yameshuhudiwa na yanazidi kushuhudiwa katika muundo na mtindo wa kazi za fasihi andishi. Utafiti huu umebainisha kuwa mabadiliko haya yamepatikana katika kazi za fasihi kama katika tamthilia, mashairi, riwaya na hadithi fupi. Kwa mujibu wa Nadharia ya Msambao wa Uvumbuzi, mabadiliko katika maudhui ya kazi za fasihi yametokana na uvumbuzi na usambazaji wa tamaduni za mataifa tofauti kutokana na miingiliano yao katika karne hii ya utandawazi. Imebainika kuwa kuna mudhui mapya, usawiri wa wahusika mpya, mitindo ya mashairi mipya na hata matumizi ya mitindo ya lugha mipya katika kazi za fasihi. Aidha, wanajamii wamekubali mambo haya mapya na kuyafanya kuwa sehemu za utamaduni wao. Masebo na Nyangwine (2007), Wellek na Warren (1949), na Senkoro (1987), wanakubaliana

kuwa fasihi ni kioo cha jamii na hivyo basi waandishi wa kazi za fasihi hawana budi ila kuhusisha mambo haya mapya katika kazi zao.

MAREJELEO

- Arege, T.M. (2009). *Mstahiki Meya*. Nairobi: Vide-Muwa Publishers.
- Arege, T. (2020). *Bembea ya Maisha*. Nairobi: Access Publishers.
- Bukenya A, na Nandwa, J (1983). *African Oral Literature for Schools*. Nairobi. Longman Kenya.
- Davies, S. (1976). *The Diffusion of Process Innovations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Everett, R. M. (1962). *Diffusion of Innovations*. New York: The Free Press.
- Griffin, E. (2000). *A First Look at Communication Theory* (8th Ed.). Boston: McGraw-Hill.
- Hussein, E. N. (1970). *Kinjeketile*. Dar es Salaam: Oxford University Press.
- Kea, P. (2016). *Kigogo*. Nairobi: Storymoja.
- Hussein, E. (1971). *Mashetani*. Nairobi: Oxford University Press.
- Kimonye, N. (2021). *Mzigo*. Nairobi: Rinny Educational and Technical Publishing.
- Kimonye, N. (2022). *Mwongozo wa Tamthilia ya Bembea ya Maisha: Maswali na Majibu*. Nairobi: Rinny Educational and Technical Publishing.
- Lutomia, D. & Muthama, P. (2019). *Mapambazuko ya Machweo na Hadithi Nyingine*. Nairobi: Mountain Top Educational Publishers.
- Matei, A. (2017). *Chizi la Heri*. Nairobi: One Planet Publishing Company.

- Masebo, J.A & Nyangwine, N. (2007). *Nadharia ya Fasihi*. Dar es Salaam: Nyambari Nyangwine Publishers.
- Mohamed, A. (1980). *Utengano*. Nairobi: Sasa Sema Publications.
- Mumanyi, C. (2021). *Nguu za Jadi*. Nairobi: Queenex Publishers.
- Robert, S. (1951). *Kusadikika. Nchi iliyo Angani*. London: Nelson.
- Rogers, E.M. (1995). *Diffusion of Innovation*. New York. The Free Press.
- Senkoro, F.E.M.K. (1987). *Fasihi na Jamii*. Dar es Salaam: Press and Publicity Centre.
- Simiyu, W. F. (2011). *Kitovu cha Fasihi Simulizi*. Mwanza: Serengeti Bookshop
- Thompson, S. (1946). *The Folktale*. London: University of California Press.
- Walibora, K. & Mohamed, A. (2007). *Damu Nyeusi na Hadithi Nyingine*. Nairobi: Moran (E.A.) Publishers Limited.
- Wamitila, K. (2010). *Kichocheo cha Fasihi: Simulizi na Andishi*. Nairobi: Focus Publication.
- Wellek, R na Warren, A. (1949). *Theory of Literature*. New York: Harcourt, Brace.